

عبداللهی، رسول، ۱۳۴۵	سرشناسه:
مبانی نظری و آثار عملی قاعده نفی سبیل / رسول عبداللهی	عنوان و نام پدیدآور:
قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۰	مشخصات نشر:
مجمع آموزش عالی حکمت و مطالعات ادیان	مرجع تولید:
۴۷۲ ص: ۲۱/۵×۱۴/۵ سم	مشخصات ظاهری:
۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۵۶۷-۳	شابک:
فیبا	وضعیت فهرست‌نویسی:
قاعده نفی سبیل	موضوع:
*Nafy-e Sabil formula (Islamic law)	موضوع:
فقه -- قواعد	موضوع:
Islamic law -- Formulae	موضوع:
جامعة المصطفی ﷺ العالمية، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ	شناسه افزوده:
Almustafa International University	شناسه افزوده:
Translation and Publication center	
۵۲/۵۷ع۲۱۳۹۷/BP۱۶۹	رده‌بندی کنگره:
۲۹۷/۳۲۴	رده‌بندی دیویی:
۵۵۱۹۵۰۰	شماره کتاب‌شناسی ملی:
فیبا	وضعیت رکورد:

BP۱۲۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مبانی نظری و آثار عملی قاعده نفی سبیل

مؤلف: رسول عبداللهی

چاپ اول: ۱۴۰۰ ش / ۱۴۴۲ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ ● قیمت: ۱۰۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پیش‌فروش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸؛
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۹۰ داخلی ۱۰۵
● ایران، قم، بلوار محمدامین، سواره سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

✉ pub_almustafa

🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir

✉ miup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر فنی: سید محمدرضا جعفری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، ed، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

مبانی نظری و آثار عملی قاعده نفی سییل

رسول عبداللہی

مرکز بین المللی
ترجمہ و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

بخش اول: کلیات و مفاهیم

- مقدمه ۲۱
- قاعده فقهی ۲۳
- الف) معنای قاعده فقهی ۲۳
۱. قاعده در لغت ۲۳
۲. قاعده در اصطلاح ۲۴
۳. تعریف قاعده فقهی ۲۴
۴. فرق قاعده فقهی با قاعده اصولی ۲۸
۵. فرق قاعده فقهی با مسئله فقهی ۳۰
۶. فرق قاعده فقهی با ضابط فقهی ۳۱
۷. تقسیم‌بندی قواعد فقهی ۳۳
- ب) تاریخ‌طور کتب قواعد فقهی ۳۳
۱. کتاب‌های قواعد فقهی در فقه امامیه ۳۳
- یکم. کتاب‌های قواعد فقهی امامیه به زبان عربی ۳۵
- دوم. کتاب‌های قواعد فقهی امامیه به زبان فارسی ۳۷
۲. کتاب‌های قواعد فقهی در فقه اهل سنت ۳۸
- یکم. فقه حنفی ۳۸
- دوم. فقه مالکی ۳۹

۴۰. سوم. فقه شافعی _____

۴۱. چهارم. فقه حنبلی _____

بخش دوم: قاعده نفی سبیل

۴۵. ۱. مفهوم قاعده نفی سبیل _____

۴۷. ۲. بررسی الفاظ قاعده نفی سبیل _____

۴۷. ۱. معنای نفی _____

۴۸. ۲. معنای کلمه سبیل _____

۵۱. ۳. نسبت قاعده نفی سبیل با احکام اولیه _____

۵۱. ۱. تخصیص _____

۵۲. ۲. تخصّص _____

۵۲. ۳. ورود _____

۵۳. ۴. حکومت _____

۵۴. ۵. حکومت قاعده نفی سبیل بر ادله احکام اولیه _____

۵۴. ۶. دلیل حکومت قاعده نفی سبیل بر ادله احکام اولیه _____

۵۷. ۴. مدارک و دلایل قاعده نفی سبیل _____

۵۷. قاعده اول: آیه نفی سبیل _____

۵۷. الف) تفسیر آیه نفی سبیل از دیدگاه مفسران امامیه _____

۵۷. ۱. شیخ طوسی _____

۵۹. ۲. طبرسی _____

۶۰. ۳. مشهدی _____

۶۱. ۴. فیض کاشانی _____

۶۱. ۵. علامه طباطبایی _____

۶۲. ۶. مکارم شیرازی _____

۶۳. ۷. مغنیه _____

۶۴. ۸. قرائتی _____

- ب) تفسیر آیه نفی سبیل از دیدگاه مفسران اهل سنت ۶۴
۱. فخر رازی ۶۴
۲. طبری ۶۵
۳. ابن عربی ۶۶
۴. قرطبی ۶۷
۵. وهبه الزحیلی ۶۹
۶. رشید رضا ۶۹
۷. مراغی ۷۱
- ج) آیه نفی سبیل در دیدگاه فقها ۷۱
۱. محقق اردبیلی ۷۱
۲. میر عبدالفتاح مراغی ۷۲
۳. شیخ انصاری ۷۳
۴. آیت الله بجنوردی ۷۳
۵. آیت الله خوئی ۷۴
۶. امام خمینی علیه السلام ۷۴
۷. محمد مهدی شمس الدین ۸۱
۸. آیت الله فاضل لنکرانی ۸۲
- د) معنای جعل ۸۶
۱. دیدگاه اول ۸۷
۲. دیدگاه دوم ۸۸
- ه) مراد از ایمان در آیه نفی سبیل ۹۳
- ف) تفاوت بین اسلام و ایمان ۱۰۰
- الف) دلیل از قرآن ۱۰۱
- ب) دلیل از روایات ۱۰۲
- و) مراد از مؤمنین در آیه نفی سبیل ۱۰۶
- ز) مراد از کفر در آیه نفی سبیل ۱۰۷
- معانی کفر و کافر در لغت ۱۰۷

- معانی کفر در قرآن ۱۰۸
۱. انکار خداوند متعال یا انکار الوهیت ۱۰۸
۲. انکار توحید و یگانگی خدا ۱۰۹
۳. انکار اصول و مقدسات دیگر، از قبیل پیامبران، ملائکه، کتاب‌های آسمانی و روز قیامت ۱۰۹
۴. انکار رسالت حضرت محمد صلی الله علیه و آله ۱۰۹
۵. کفر نعمت ۱۱۰
۶. ترک فرائض و وظایف دینی ۱۱۰
۷. ارتکاب معصیت ۱۱۰
۸. بی‌زاری و برائت ۱۱۱
۹. انکار طاغوت ۱۱۱
۱۰. کشاورزی ۱۱۱
- معانی کفر در احادیث ۱۱۲
- معنای کفر و کافر در اصطلاح فقه ۱۱۶
- اقسام کفر ۱۱۷
- اقسام کافر ۱۱۸
- اقسام کافر مستقل ۱۲۰
۱. کافر اصلی ۱۲۰
۲. مرتد ۱۲۰
- اقسام مرتد ۱۲۲
۱. مرتد فطری ۱۲۲
۲. مرتد ملی ۱۲۳
- اقسام کافر اصلی از جهت روابط با مسلمانان ۱۲۴
۱. معاهد ۱۲۴
۲. محای‌دیابی طرف ۱۲۴
۳. حربی ۱۲۴
۴. ذمی یا اهل ذمه ۱۲۴

- ۱۲۵ ..... ۵. مستأمن
- ۱۲۵ ..... گروه‌هایی که از نظر فقه کافر محسوب می‌شوند
- ۱۲۵ ..... ۱. مادیون یا منکران وجود خداوند
- ۱۲۵ ..... ۲. مشرکان
- ۱۲۷ ..... اقسام شرک
- ۱۲۸ ..... ۳. منکران رسالت پیامبر اسلام ﷺ؛ اعم از اهل کتاب و غیر اهل کتاب
- ۱۳۰ ..... ۴. منکران ضروری دین
- ۱۳۰ ..... ضروری دین و سببیت استقلالی انکار آن در تحقق کفر
- ۱۳۰ ..... معنای ضروری دین
- ۱۳۱ ..... اقوال فقها در مورد سببیت استقلالی انکار ضروری دین در تحقق کفر
- ۱۳۱ ..... سببیت استقلالی
- ۱۳۱ ..... سببیت غیر استقلالی
- ۱۳۴ ..... ادله کفر منکر ضروری
- ۱۳۹ ..... خاتمیت از ضروریات دین اسلام
- ۱۳۹ ..... انکار معاد و سببیت استقلالی آن در تحقق کفر از دیدگاه فقها
- ۱۴۱ ..... ولایت از ضروریات مذهب
- ۱۴۲ ..... ۵. فرقه‌های ملحق به کفار
- ۱۴۲ ..... الف) خوارج
- ۱۴۳ ..... ب) نواصب
- ۱۴۵ ..... ج) غلاة
- ۱۴۷ ..... قاعده دوم: تعظیم شعائر الهی
- ۱۴۷ ..... معنای شعائر
- ۱۴۸ ..... معنای شعائر الهی در قرآن
- ۱۴۹ ..... اثبات قاعده نفی سبیل با وجوب تعظیم شعائر الهی
- ۱۵۰ ..... قاعده سوم: حدیث اعتلاء (نبوی مشهور)
- ۱۵۱ ..... بررسی سند روایت
- ۱۵۴ ..... بررسی مدلول روایت

- قاعده چهارم: مناسبت حکم با موضوع _____ ۱۶۴
- قاعده پنجم: اجماع _____ ۱۶۶
- بررسی این دلیل _____ ۱۶۷

بخش سوم: آثار عملی قاعده نفی سبیل

۱. قرار دادن قرآن در اختیار کافر _____ ۱۷۱
۱. دیدگاه فقهای اهل سنت _____ ۱۷۱
۲. دیدگاه فقهای امامیه _____ ۱۷۳
- الف) نظر مشهور _____ ۱۷۳
- ب) نظر آیت الله خوئی _____ ۱۷۵
- ج) نظر امام خمینی علیه السلام _____ ۱۷۸
۲. ارتباط مسلمانان با کافران _____ ۱۸۷
- انواع ارتباط با کفار و حاکمیت قاعده نفی سبیل به آن‌ها _____ ۱۹۰
- ارتباط اقتصادی مسلمانان با کفار _____ ۱۹۰
- روابط اقتصادی با کافران حربی و غیر حربی _____ ۱۹۱
۳. فروش سلاح به کفار _____ ۱۹۵
۱. فروش سلاح به کفار از نظر اهل سنت _____ ۱۹۵
۲. فروش سلاح به کفار از دیدگاه فقهای امامیه _____ ۱۹۶
- الف) نظر اول (مشهور) _____ ۱۹۶
- ب) نظر آیت الله خوئی _____ ۲۰۰
- ج) نظر امام خمینی _____ ۲۰۲
۴. فروش برده مسلمان به کافر _____ ۲۰۹
۱. دیدگاه فقهای اهل سنت _____ ۲۰۹
۲. دیدگاه مورد تأیید _____ ۲۱۱
۵. اخذ به شفعه بین مسلمان و کافر _____ ۲۱۳
- معنای شفعه _____ ۲۱۳

- ۲۱۵ _____ اخذ به شفعه مسلمان از کافر و برعکس
- ۲۱۵ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۲۱۷ _____ ۲. دیدگاه مورد تأیید
- ۲۱۹ _____ ۶. ازدواج با کافران
- ۲۱۹ _____ تعریف ازدواج
- ۲۱۹ _____ ازدواج مرد مسلمان با زن غیر مسلمان
- ۲۱۹ _____ الف) ازدواج مرد مسلمان با زن غیر کتابیه
- ۲۲۰ _____ ب) ازدواج مرد مسلمان با زن کتابی
- ۲۲۲ _____ ج) ازدواج زن مسلمان با مرد کافر
- ۲۲۳ _____ د) اسلام آوردن یکی از زن و شوهر و تأثیر آن در ازدواج قبلی
- ۲۲۳ _____ ه) دیدگاه اسلام نسبت به ازدواج در ادیان دیگر
- ۲۲۴ _____ فروع مسئله
- ۲۲۶ _____ و) ارتداد زن و شوهر
- ۲۲۹ _____ ۷. اجیر شدن مسلمان برای کافر
- ۲۲۹ _____ معنای اجاره
- ۲۲۹ _____ حکم اجیر شدن مسلمان برای کافر از دیدگاه فقها
- ۲۳۰ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۲۳۱ _____ ۲. دیدگاه فقهای امامیه
- ۲۳۱ _____ دیدگاه مورد تأیید
- ۲۳۳ _____ ۸. ولایت کافر بر مسلمان
- ۲۳۳ _____ معنای ولایت
- ۲۳۵ _____ ولایت در اصطلاح
- ۲۳۵ _____ اقسام ولایت
- ۲۳۶ _____ الف) ولایت قهری و ولایت جعلی
- ۲۳۷ _____ ب) ولایت عامه و ولایت خاصه
- ۲۳۷ _____ اقسام ولایت خاصه

- مطلب اول: شرطیت اسلام در حاکم و زمامدار جامعه اسلامی _____ ۲۳۸
- الف) شرایط حاکم و زمامدار مسلمان _____ ۲۳۸
- ب) اتفاق فقهای امامیه و اهل سنت بر شرطیت اسلام در حاکم و زمامدار ۲۳۹
- ج) ادله شرطیت اسلام در حاکم _____ ۲۳۹
۱. آیه نفی سبیل و آیات دیگر _____ ۲۴۰
۲. روایات _____ ۲۴۰
۳. دلیل عقلی _____ ۲۴۰
- مطلب دوم: سپردن مناصب حکومتی به کافران در حکومت اسلامی _____ ۲۴۱
- مطلب سوم: استفاده از متخصصان غیر مسلمان در جامعه اسلامی _____ ۲۴۲
- مطلب چهارم: شرطیت اسلام در ولایت خاصه _____ ۲۴۴
- الف) ولایت بر نفس یا تزویج دختر _____ ۲۴۴
- ب) ولایت بر مال _____ ۲۴۴
- مطلب پنجم: شرطیت اسلام در ولایت بر تجهیز میت مسلمان _____ ۲۴۵
- مطلب ششم: عدم توقف صحت نذر فرزند مسلمان به اذن پدر کافر _____ ۲۴۶
۹. شرطیت اسلام در قاضی _____ ۲۴۷
- معنای قضا _____ ۲۴۷
- شرایط قاضی _____ ۲۴۸
- اشتراط اسلام در قاضی از دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت _____ ۲۴۸
۱. اتفاق فقها در این اشتراط _____ ۲۴۸
۲. ادله شرطیت اسلام در قاضی _____ ۲۴۹
- الف) آیه نفی سبیل _____ ۲۴۹
- ب) حدیث اعتلا _____ ۲۴۹
- ج) دلیل عقلی _____ ۲۴۹
۱۰. وصایت کافر بر صغار مسلمین _____ ۲۵۱
- معنای وصیت _____ ۲۵۱
- تعریف وصی و شرایط آن _____ ۲۵۲
- الف) تعریف وصی _____ ۲۵۲

- ۲۵۲ _____ (ب) شرایط وصی
- ۲۵۲ _____ شرطیت اسلام در وصایت بر صغار مسلمین
- ۲۵۲ _____ ۱. دیدگاه اهل سنت
- ۲۵۳ _____ ۲. دیدگاه امامیه (مورد تأیید)
- ۲۵۵ _____ ۱۱. قیمومت کافر بر محجورین مسلمان
- ۲۵۵ _____ معنای حجر
- ۲۵۶ _____ حجر در اصطلاح فقه و حقوق
- ۲۵۶ _____ اسباب و موجبات حجر
- ۲۵۷ _____ اولیای محجور
- ۲۵۸ _____ تعریف قیم و قیمومت
- ۲۵۹ _____ شرطیت اسلام در قیم بر محجورین مسلمان
- ۲۶۰ _____ دیدگاه مورد تأیید
- ۲۶۱ _____ ۱۲. تولیت کافر بر موقوفات مسلمین
- ۲۶۱ _____ معنای وقف
- ۲۶۱ _____ وقف در اصطلاح فقه
- ۲۶۲ _____ اقسام وقف
- ۲۶۲ _____ الف) وقف عام
- ۲۶۲ _____ ب) وقف خاص
- ۲۶۲ _____ تولیت و نظارت بر موقوفات
- ۲۶۳ _____ شرایط متولی بر موقوفات
- ۲۶۴ _____ اشتراط اسلام در متولی موقوفات از دیدگاه فقها
- ۲۶۴ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۲۶۴ _____ ۲. دیدگاه مورد تأیید
- ۲۶۷ _____ ۱۳. شرطیت اسلام در محتسب
- ۲۶۷ _____ معنای حسبه
- ۲۶۸ _____ حسبه در اصطلاح
- ۲۶۹ _____ امور حسبیه

- تفاوت حسب به امر به معروف و نهی از منکر _____ ۲۷۰
- اداره حسب _____ ۲۷۰
- تعریف محتسب _____ ۲۷۱
- شرایط محتسب _____ ۲۷۲
- دلیل شرطیت اسلام در محتسب _____ ۲۷۲
۱۴. حضانت کافر از مسلمان _____ ۲۷۵
- معنای حضانت _____ ۲۷۵
- حضانت در اصطلاح _____ ۲۷۵
- حضانت و رضاع _____ ۲۷۶
- بررسی و ملاحظه _____ ۲۷۹
- شرایط حضانت کننده _____ ۲۸۰
- شرطیت اسلام در حضانت کننده از نظر فقها _____ ۲۸۲
۱. فقهای اهل سنت _____ ۲۸۲
۲. فقهای امامیه (نظر مورد تأیید) _____ ۲۸۵
۳. شرطیت اسلام در حضانت، از نظر قانون مدنی _____ ۲۸۵
۱۵. قصاص مسلمان در مقابل قتل کافر _____ ۲۸۷
- توضیح معنای قصاص _____ ۲۸۷
- شرایط قصاص در قتل عمد _____ ۲۸۸
- قصاص مسلمان در مقابل قتل کافر از دیدگاه فقها _____ ۲۸۹
۱. دیدگاه فقهای اهل سنت _____ ۲۸۹
۲. دیدگاه مورد تأیید _____ ۲۹۰
- حکم قصاص مسلمان در صورت عادت به قتل ذمیان _____ ۲۹۱
- الف) قول مشهور _____ ۲۹۱
- ب) قول حلبی در کافی و علامه در مختلف _____ ۲۹۱
- ج) قول ابن ادریس در سرائر _____ ۲۹۲
- فروع _____ ۲۹۲

- ۲۹۵ _____ ۱۶. توارث بین مسلمان و کافر
- ۲۹۵ _____ معنای ارث
- ۲۹۶ _____ موانع ارث
- ۲۹۷ _____ الف) قتل
- ۲۹۷ _____ ب) کفر
- ۲۹۸ _____ توارث بین مسلمان و کافر
- ۲۹۸ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۲۹۸ _____ ۲. دیدگاه فقهای امامیه
- ۳۰۰ _____ دیدگاه مورد تأیید
- ۳۰۳ _____ ۱۷. شهادت کافر بر مسلمان
- ۳۰۳ _____ معنای شهادت
- ۳۰۴ _____ شرایط شاهد
- ۳۰۴ _____ شهادت کافر بر مسلمان از دیدگاه فقها
- ۳۰۴ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۳۰۵ _____ ۲. دیدگاه فقهای امامیه
- ۳۰۷ _____ مورد استثنا
- ۳۰۹ _____ ۱۸. وکیل شدن کافر علیه مسلمان
- ۳۰۹ _____ معنای وکالت
- ۳۰۹ _____ وکیل شدن کافر بر مسلمان از دیدگاه فقها
- ۳۰۹ _____ ۱. دیدگاه فقهای اهل سنت
- ۳۱۰ _____ ۲. دیدگاه فقهای امامیه
- ۳۱۱ _____ دیدگاه مورد تأیید
- ۳۱۲ _____ وکیل شدن مسلمان از طرف کافر بر مسلمان

بخش چهارم: قاعده نفی سبیل و مباحث سیاسی

- ۳۱۷ _____ ۱. قاعده نفی سبیل و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- ۳۱۷ _____ ۱. معنای کلمه قانون

۲. قانون در اصطلاح حقوقی _____ ۳۱۷
۳. تعریف قانون اساسی _____ ۳۱۸
۴. اهمیت قانون اساسی _____ ۳۱۸
۵. اهمیت فقهی و شرعی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران _____ ۳۱۸
۶. نقش قاعده نفی سبیل در قانون اساسی _____ ۳۲۰
۲. قاعده نفی سبیل و حقوق بشر _____ ۳۲۷
۱. معنای حق _____ ۳۲۷
- الف) معنای «حق» در لغت _____ ۳۲۷
- ب) معنای حق در اصطلاح فقه _____ ۳۲۸
- ج) معنای حق در اصطلاح حقوق _____ ۳۲۸
۲. تعریف حقوق _____ ۳۲۸
۳. تعریف حقوق بشر _____ ۳۲۹
۴. اسلام پیشگام دفاع از حقوق بشر _____ ۳۲۹
۵. دلیل مطرح شدن حقوق بشر در دوران‌های اخیر _____ ۳۳۲
۶. تقدم «نفی سبیل» بر اعلامیه جهانی حقوق بشر _____ ۳۳۳
- الف) اعلامیه جهانی حقوق بشر و نادیده گرفتن عبودیت و بندگی انسانی در برابر خداوند _____ ۳۳۳
- ب) اعلامیه جهانی حقوق بشر و بی‌توجهی به حرمت و فضیلت‌های اکتسابی انسان _____ ۳۳۳
- ج) عدم شمول اعلامیه بر همه حقوق بشر از جمله حقوق والدین _____ ۳۳۴
- د) قاعده نفی سبیل و ماده شانزدهم اعلامیه جهانی حقوق بشر _____ ۳۳۵
۳. قاعده نفی سبیل و قدرت ملی _____ ۳۳۹
۱. قدرت از شرایط تکلیف _____ ۳۳۹
۲. تعریف قدرت _____ ۳۳۹
۳. رابطه قاعده نفی سبیل با قدرت ملی _____ ۳۴۰
۴. منابع قدرت ملی _____ ۳۴۱

- الف) عامل اقتصادی ۳۴۲
- ب) عامل سیاسی ۳۴۳
۱. برخورداری از دولتی مدیر و مدبّر ۳۴۳
۲. برخورداری از حمایت مردمی ۳۴۴
۳. امنیت و ثبات داخلی ۳۴۴
۴. حاکمیت قانون ۳۴۵
- ج) عامل نظامی ۳۴۵
- د) عامل جغرافیا، وسعت سرزمین و جمعیت ۳۴۶
- ه) عامل علم و دانش و صنعت ۳۴۷
- و) عامل فرهنگی و تبلیغی ۳۴۷
۴. قاعده نفی سبیل و عضویت و شرکت در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی ۳۵۱
۱. نقش سازمان‌های بین‌المللی ۳۵۱
۲. سازمان‌های بین‌المللی و انواع آن ۳۵۴
- سازمان‌های بین‌المللی دولتی ۳۵۴
۳. سازمان ملل متحد ۳۵۵
- الف) تعریف سازمان ملل متحد ۳۵۵
- ب) اهداف سازمان ملل متحد ۳۵۵
- ج) تشکیلات سازمان ملل متحد ۳۵۶
۴. سازمان‌های قاره‌ای و منطقه‌ای ۳۶۴
۵. ماهیت سازمان‌های بین‌المللی ۳۶۶
۶. قاعده نفی سبیل و عضویت یا شرکت در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی ۳۶۷
- قواعد ثانوی در شرایط استثنائی ۳۶۸
- الف) قاعده نفی عسر و حرج ۳۶۹
- ب) قاعده لا ضرر ۳۶۹
- ج) قاعده اکراه ۳۷۱
- د) قاعده اضطرار ۳۷۳
- ه) مصلحت ۳۷۴

- ۳۷۴ _____ یکم. تعریف مصلحت
- ۳۷۴ _____ دوم. اقسام مصلحت
- ۳۷۵ _____ سوم. مصلحت نظام و نقش رهبری
- ۳۷۷ _____ چهارم. مصلحت و حکم حکومتی حاکم اسلامی
- ۳۷۸ پنجم. فرق مصلحت در فقه امامیه با مصالح مرسله در فقه اهل سنت
- ۳۷۹ _____ ۶. تزاخم اصول و قانون اهم و مهم و دفع افسد به فاسد
- ۳۸۰ _____ ۷. تقیه
- ۳۸۰ _____ الف) معنای تقیه در لغت
- ۳۸۱ _____ ب) معنای تقیه در اصطلاح
- ۳۸۱ _____ ج) اقسام تقیه
- ۳۸۱ _____ د) تقیه در مقام ضرورت
- ۳۸۲ _____ ه) ادله مشروعیت تقیه
- ۳۸۴ _____ و) تقیه در مقابل کافران
- ۳۸۵ _____ ز) تقیه و رعایت مصالح اسلام و امت اسلامی در سیره پیامبر ﷺ
- ۳۸۹ _____ ۵. قاعده نفی سبیل و تجلی آن در مواضع سیاسی فقهای امامیه در قرون اخیر
- ۳۸۹ _____ ۱. نگاهی گذرا به سیره و مواضع سیاسی فقهای امامیه در دوران های اخیر
- ۳۹۴ _____ ۲. نمونه هایی از کاربرد قاعده نفی سبیل توسط فقهای متأخر
- ۳۹۴ _____ الف) نهضت تحریم تنباکو
- ۴۰۳ _____ ب) نهضت مشروطیت و اقدامات اصلاحی شیخ فضل الله نوری
- ۴۰۵ _____ ج) نهضت اسلامی عراق علیه استعمار انگلیس
- ۴۰۷ _____ د) مدرس و مواضع سیاسی او در مقابل استعمار
- ۴۱۰ _____ ه) کاشانی و مواضع ضد استعماری
- ۴۱۲ _____ و) قیام امام خمینی ره بر ضد کاپیتولاسیون
- ۴۱۹ _____ نتیجه گیری
- ۴۲۱ _____ کتابنامه

بخش اول

کلیات و مفاهیم

مقدمه

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على نبينا محمد و آله الطيبين الطاهرين .
«فقه» در میان علوم اسلامی اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد و در مقام عمل، مهم‌ترین و گسترده‌ترین آن‌ها به شمار می‌رود؛ لذا اهتمام به زوایای مختلف این علم، از ضرورت خاصی برخوردار است .
فقه دریای بی‌کرانی است که فقها و محققان بسیاری از آغاز ظهور اسلام تاکنون به تحقیق و تتبع در آن پرداخته‌اند. میراث عظیم و ماندگار هزاران کتاب و رساله غنی، گواه این حقیقت می‌باشد .
اما با این وجود به «قواعد فقه» توجه لازم نشده و صدها سال این قواعد به صورت پراکنده در طی مباحث فقهی و اصولی و در لابه لای کتاب‌ها مورد بحث قرار می‌گرفته و به عنوان علمی مستقل به آن نگریسته نمی‌شد؛ تا این‌که این قواعد کم‌کم از لابه لای مباحث فقهی و اصولی رخ نموده و برای برخی فقها و اصولیین چشم‌گیر شد و آن‌ها را مستقلاً مورد بحث و بررسی قرار دادند. اکنون می‌توان گفت قواعد فقهی به عنوان علمی مستقل درآمده که علاوه بر کتب، رساله‌ها و مقالاتی که در این باره نوشته شده، تدریس قواعد فقهی نیز در حوزه و دانشگاه اهمیت ویژه‌ای یافته است .
بهترین راه اطلاع از جزئیات و فروع فقهی، فراگیری قواعد فقهی

می‌باشد و به میزان احاطه به قواعد فقهی است که توانایی و اشراف هر فقیه سنجیده می‌شود.

ضرورت دیگر بررسی قواعد فقهی آن است که چنانچه فروع جداگانه بررسی شود، گاهی بین آن‌ها تعارض دیده می‌شود؛ اما اگر قاعده فقهی ملاک قرار گیرد و سپس فروع به آن ملحق شود، بسیاری از تعارضات برطرف می‌گردد.

همچنین شناخت قواعد فقهی به محقق کمک می‌کند که از احکام و مسائلی که قدما متعرض آن نشده‌اند، اطلاع یابد؛ مسائل مستحدثه‌ای که در زمان قدما مطرح نبوده و در کتب فقهی آن‌ها نیز نیامده و حکمی برای آن‌ها بیان نشده است، که با احاطه بر قواعد فقهی می‌توان حکم مسائل مستحدثه را به دست آورد.

افزون بر این با تسلط بر قواعد کلی فقه می‌توان به بحث مهم مقاصد شریعت رسید که این معرفت، از بررسی فروع قابل تحصیل نیست.

دیگر آن‌که قواعد فقهی برای افرادی که اطلاعات تخصصی در فقه ندارند، مانند مقلدین و حقوقدانان نیز مفید است؛ چرا که با شناخت قواعد فقهی می‌توانند تا حدودی از اصول کلی شریعت اطلاع یابند.

با این همه می‌توان ادعا کرد هنوز قواعد فقهی بسیاری وجود دارد که نقش سرنوشت‌سازی در استنباط احکام دارد که یا هنوز به عنوان قاعده به آن‌ها توجه نشده یا جایگاه شایسته‌اش را نیافته است.

امید است این نوشتار بتواند پیرامون مبانی نظری و آثار عملی قاعده نفی سبیل گامی هرچند کوچک در راستای اهداف گفته شده باشد.